

spatio, et qua ratione cognoscantur a nobis in spatio. Kant respondet res esse in spatio et a nobis in spatio cognosci (quae quidem duo Kantio idem sunt), quia existit in nobis a priori forma subiectiva spatii, eaque ideo exsistit in nobis, ut possibilis sit nostra perceptio phaenomenorum sensibilium exter-norum, quae non nisi in spatio percipi possunt. Verum si quaestio ontologica fiat cur obiecta sint in spatio, reponimus hoc ideo esse, quia extensa sunt et finita. Si autem quaestio fiat qua ratione cognoscamus obiecta in spatio h. e. extra nos, et ea a se ipsis distantia, respondemus id non ex eo esse quod praeeexistat in nobis repraesentatio spatii unius et infiniti. Nam ad id sufficit tum ipsa sensatio, qua non a nobis, sed ab aliis praecipue resistentibus nos affici sentimus; tum motus nostri, quo adiuncta sensatione percipimus distantias rerum sive a nobis, sive a se ipsis. Nec putandum est in initio cognitionis res ita clare percipi, sicut postea fit exultis facultatibus; sed notio spatii, sicut ceterae, sensim se explicat et adolescit cum exercitio sensitivae cognitionis coniuncta activitate intellectus, donec reflexione adhibita concipiatur spatium absolutum, eiusque essentia intelligatur.

Tandem 4° quoad necessitatem cogitandi spatii, adver-tendum est quod si sermo sit de simplici apprehensione, falsum est quod quoties aliquod obiectum sensibile apprehendimus, illud concipiamus vel videamus in spatio abso-luto, licet videamus in spatio determinato. Si vero sermo sit de iudicio, primum dici posset, quod si quis sibi persuaderet repugnantiam corporeae extensionis, is negaret quoque spatium absolutum: quare necessitas huius iudicii habet locum in iis qui recte ratione utuntur. Haec porro neces-sitas ex eo oritur, quod cognita aliquando extensione reali, tum conceptus universalis eiusdem habetur, tum evidens est possibilitas extensionis sine fine, in qua ratio spatii con-sistit.

Corollaria. 1^m Ergo spatium absolutum non est ens reale, sed intelligibile; sive non est in statu realitatis existentis, sed in statu intelligibilitatis et possibilitatis: ideoque non est purum nihil.

2^m Ergo spatium absolutum et reale non differunt ut duae species unius generis, sed ut duplex status eiusdem rei, scilicet possibilitatis et realitatis.

3^m Ergo absurdum est quaerere quo in loco tanquam in recipiente reali creavit Deus mundum.

4^m Ergo cum dicitur Deus esse in spatiis imaginariis, non designatur aliquod ens existens, cui Deus praesens sit, sed solum possilitas realis extensionis, quae si foret, esset simul cum Deo qui non tunc inciperet ibi esse, sed iam ab aeterno fuisse ibi. Res vero quae in iis spatiis existit, est ipsa divina essentia quae iam est ubi extensio realis esse potest.

5^m Ergo perperam colligitur extra mundum esse spatium reale ex eo quod si quis in extremitate mundi exsisteret, posset ex. gr. proiecere lapidem, quod non nisi in spatio reali fieri posse videtur. Nam spatium reale constitueretur ipso lapide, qui ut sit vel moveatur, non opus habet per se ut alia corpora circa ipsum sint; quemadmodum nulla sunt circa universum: secus extensio actu infinita admittenda esset.

THEISIS VII^a

I Quod si plura corpora non sint contigua, nullaque sit inter ea realis extensio: intercedit inter ipsa pars spatii absoluti, quae propter terminos reales est realiter definita. Iam vero II haec quae est possilitas continuae extensionis realis intra terminos de-finitos et coexistentes videtur quibusdam habere propriam ratio-nem spatii realis; reapse tamen est vacuum reale, prout formaliter ea dicit parentiam corporis locati: III quod vacuum non idem est ac distantia. IV Vacuum autem tum physice possibile est; tum supposita corporum impenetrabilitate in hypothesi saltem continui formalis est necessarium.

DECLARATIO I PARTIS. Cum spatium absolutum sit possilitas extensionis, partesque habeat extra partes in infi-nitum, si corpora non sunt contigua ita ut nullum corpus sive nulla realis extensio vel sensu perceptibilis vel non

perceptibilis sit inter ea, adest inter illa possilitas extensis realis, possilitas autem determinata limitibus ipsorum corporum realium. Quocirca ea est pars spatii absoluti, quae differt ab iis, quas extra mundum in spatiis imaginariis concipimus: nam hae determinabiles quidem sunt, si ibi corpora inter se dissita exsisterent; actu vero non sunt determinatae, haec e contrario determinata est per terminos reales, cuiusmodi sunt corpora; ideoque est realiter definita. Haec possilitas realis extensionis definita realibus limitibus spectari potest tum positive, prout est capacitas continendi corpus, tum negative, prout est carentia corporis locati.

DEMONSTRATIO II PARTIS. Iam vero non desunt qui contendant hoc redire *spatium reale*: ut sit nempe possilitas realis extensionis definita realibus limitibus, spectata tamen positive. Aiunt enim spatium concipi tanquam capacitatem quamdam recipiendi corpora: porro cum extensa realia inter se distant, ut nihil sit medium; habetur capacitas recipiendi sine fine successive corpora eiusdem dimensionis ac est distantia inter corpora, quae capacitas propter reales terminos est realiter definita: et est proinde spatium reale. Quapropter spatium reale non est ipsum corpus quod in ea capacitate locatur, sed corpus est in spatio reali. Atque hinc aiunt, quod si unum corpus tantum exsisteret, spatium reale proprie non haberetur, nisi quatenus extremitates ipsius corporis concipi possent veluti limites definientes possilitatem extensionis eius, et capacitatem eiusdem continendi.

Idcirco spatium absolutum definiunt abstractam aptitudinem ad corpora recipienda: spatium autem reale seu physicum aiunt supponere corporum exsistentiam, atque ex corporum simultanea exsistentia ortum habere, ab eaque determinari: hanc coexistentiam esse reale fundamentum realis relationis, qua spatium reale constituitur, quae realis relatio est realis capacitas recipiendi corpora: et haec proinde est definitio spatii realis.

Hanc opinionem videtur praeformasse Leibnitzius qui in Novo Specimine de intellectu humano L. II. c. 13 definit spatium *relationem seu ordinem non solum inter exsisten-*

tia (intellige corpora), sed et inter possilita, ac si exsisterent: et in epistola 3^a ad Clarkum ait se censere quod spatium sit aliquid pure relativum, *ordinem scilicet coexistentium*, sicut tempus est ordo successivorum. Pariter Lockius in specimine de intellectu humano L. II. c. 4. spatium describit ita ut sit extensio indivisibilis et immobilis, quam corpus solidum implet; quae spectata quoad longitudinem duo corpora seiungentem sit distantia, quoad longitudinem vero latitudinem et profunditatem, sit capacitas: docetque in simplici spatio spectari relationem distantiae inter duo corpora, vel duo puncta.

Quid de hac opinione dicendum? Advertimus ipsam initi cuidam notae, quae in conceptu spatii reperiuntur, quamque haec opinio praecipuum videtur habere, capacitatii videlicet recipiendi corpora, quam nos in permeabilitate comprehendimus. Verum haec ratio concipiendi spatii non videtur nobis componi posse cum conceptu spatii absoluti, quem omnes habemus. Si enim spatium reale supponit corpora realia, ex iisque oritur, spatium quoque absolutum supponit corpora possilia, et ex iis pendebit, ut inter illa scilicet esse possit. Atqui, licet concipiamus spatium absolutum veluti capacitatem recipiendi corpora, ita tamen concipimus, ut non spatium in corporibus, quemadmodum haec opinio postularet, sed corpora in spatio esse posse concipiamus. Quare non proprie concipimus spatium posse contineri inter corpora; sed ubicumque est spatium ibi posse esse corpora: quapropter haec capacitas ad eam permeabilitatem, quam diximus, reddit. Si vero tale est spatium absolutum, rationi conforme est ut spatium reale dicatur esse ipsa realis extensio finita; utrumque enim quoad essentiam non differunt, sed quoad statum. Cum ergo dicimus corpora esse in spatio intelligimus ea simul posita efficere certam extensionem, vel coextendi spatio imaginario. Ratio vero limitum hinc inde terminantium non opus est ut occurrat menti ut spatium concipiamus; limites tamen particularium spatiorum concipimus, quia videmus spatium reale constitui corporibus contiguis, quae certis limitibus sunt definita.

Hac igitur opinione seposita, et retenta communi ratione concipiendi spatii, dicimus capacitatem, quam ab initio descripsimus, inter duo corpora, esse *vacuum reale*, si non solum positive, sed et negative spectetur ea capacitas. Vacuum scilicet dupli conceptu absolvitur, altero positivo: h. e. capacitate definita limitibus recipiendi corpus, altero negativo, h. e. parentia corporis replentis hanc capacitatem: si enim corpus adest, non dicitur esse vacuum, sed esse posse.

Quare ratio formalis *vacui realis* absolvitur parentia corporis in capacitatem definitam realibus limitibus: atque ita omnes concipimus vacuum. Vacuum vero reale differt ab ideali quatenus illius termini reales sunt, huius autem sunt ideales, h. e. mente ponuntur: quo fit ut et in spatiis imaginariis vacuum cogitare possimus.

Istud est *vacuum proprie dictum*: quod distinguis a *vacuo improprie dicto*; quod constituitur parentia corporis visibilis: et est pars spatii definita corpore insensibili repleta. Homines enim dicunt vacuum esse intervallum, in quo nullum est corpus sensibile: inquit Philosophus IV Physic. c. VI. n. 2.

Cum ratio formalis *vacui* sit parentia corporis in capacitatem definitam illud recipiendi, hinc est quod in conceptu vacui non includitur nota immobilitatis, quae competit capaciti per se spectatae.

Porro spatium vacuum ex. gr. inter duo vasis latera est quidem nihil realitate exsistentiae, sed est aliquid obiective; est enim possibilitas realis extensionis, quae est vere tanta propter reales terminos, quaeque est formaliter ratio cur latera distent. Hinc de eo spatio praedicantur notae reales, quod ex. gr. sit longum, latum, profundum; quae per se, prout reales sunt, spectant ad corpus quod ibi potest; iam autem de eo spatio vacuo praedicantur, quia 1° ad dignoscendas eas dimensiones sufficienti termini, qui quidem iam realiter existunt; et 2° cum praedicantur de eo spatio, id intenditur affirmari ab intellectu, ibi esse capacitatem recipiendi corpus tantae molis, quod a parte rei verissimum est.

DEMONSTRATIO III PARTIS. Differt ergo *vacuum* a *distantia*. Distantia est *negatio contiguitatis in spacio*; sive in eo est sita quod inter ea, quae distare dicuntur, aliqua extensio sit, vel esse possit: quare *distantia* est relatio inter limites alicuius spatii. Hinc liquet discrimen inter *vacuum* et *distantiam*. Nam 1° re differunt, quia distantia potest esse sine ullo vacuo. 2° Different ratione essentiae τῷ τινὶ εἰναι: etenim vacuum primario respicit parentiam corporis in capacitatem, secundario capacitatem, tertio limites: distantia e contrario primario respicit limites, secundario capacitatem; a parentia autem prorsus praescindit.

DEMONSTRATIO IV PARTIS. Metaphysicam possibilitatem vacui nemo negat nisi cartesianus, qui spatium ipsum absolutum censem esse reale corpus, seu realem extensionem. Sed hac imaginatione omissa, profecto quisque videt fieri posse ut inter duo vel plura corpora distantia nihil sit realis extensionis. Verum quaestio est de possibilitate itemque necessitate physica vacui, utrum nempe leges, quibus natura corporea regitur, excludant vacuum, seu, ut aiunt, natura abhorreat a vacuo; an potius eaedem leges postulent vacuum. Vacuum duplex secundum modum, quo esse potest, distinguuntur. Primo vacuum ingens, et, ut dicitur *coacervatum*, quod corpora grandi intervallo distininet: alterum est vacuum *disseminatum*, quod inter atomos cuiusque corporis, et ipsa corpora concipitur esse, tenue quidem ita ut sensibus non percipiatur. De priore non est quaestio, sed quaestio est de altero. Quaeritur scilicet proprie an hoc sit; sed quia haec quaestio facti iis argumentis solvit, quibus efficitur a negantibus quidem, vacuum esse non posse; ab affirmantibus autem vacuum esse debere, ut scilicet phænomena naturae possibilia sint; hinc ea quaestio redit ad quaestionem de physica possibilitate et necessitate vacui.

Peripatetici cum suo magistro Aristotele vacui possibilitatem physicam negant. Agit de hac re Philosophus IV Physic. c. VI seqq., referens sententias quoque aliorum. Melissus enim cum schola sua Eleatica vacuum negabat, quia unum ens infinitum omnia occupavit, unde et impossibilis

motus. Alii e contrario ut Democritus et Leucippus vacuum asserebant, ut motus esse possit et corporum augmentum per intussusceptionem. Idem et Pythagorici admittebant. Definit Aristoteles *vacuum το κενον*: ut sit locus expers corporis *τοπος ἐστερημένος σωματος*: vacuum enim non corpus, sed corporis intervallum esse debet; *το γχρ κενον ου σωμα*, ἀλλα σωματος διαστημα βουλεται σιναι. Tum probare contendit nulla ratione suaderi vacuum esse, imo esse non posse. Nam negat ad motum localem requiri vacuum, quia possunt corpora sibi mutuo cedere, et aliis alio abeuntibus novum locum acquirere, ut videre est in circumvolutione corporum continuorum: ex. gr. in vortice aquarum. Ad condensationem vero non postulari vacuum, quia ea contingere potest quatenus extrudantur ea, quae insunt: augmentum autem haberi posse non solum aliqua re introducta, sed etiam per solam alterationem, ut cum ex aqua aer gignitur in maiore quantitate. Imo vacuum esse non posse ex eo probatur quod in eo corpora nequeant moveri, quia in vacuo nulla est ratio cur corpus potius huc quam illuc feratur. Praeterea motus in vacuo instantaneus esse deberet: nam ita se habet celeritas motus in spatio tenui (tenui nempe materia pleno) ad celeritatem motus in spatio denso, sicut se habet tenuitas spatii ad densitatem spatii; ergo ubi minor densitas, maior est celeritas, et ubi nulla densitas, maxima h. e. instantanea celeritas: in vacuo autem nulla est densitas: ergo.

Conimbricenses in suis Commentariis in IV Physic. argumenta quoque petunt ex causa finali, et ex causa efficiente. Ex causa finali, quia omnibus rebus inest sese conservandi appetitus, seque tuendi, qui finis per mutuam unionem obtinetur. Quare videmus res, quoad eius fieri potest, figuram rotundam consecrari, quae maxima est unionis conciliatrix, utpote in qua nihil dissidet, nihil absistit, nullaque inaequalitas. Quod de corporibus vero dicitur, id et de eorum partibus dicendum. Ex causa efficiente, quia secus conexio causarum vel actionum dissolveretur, nec possent res

sublunares recipere influxum caelorum, quorum vis per vacuum transire nequit. Ita quidem communiter veteres.

Si hypothesis entium simplicium admittatur, nulla apparet necessitas admittendi vacuum. Nam ea ex motu corporum deducitur, qui sine vacuo disseminato impossibilis foret. Porro si supponas, quod nihil prohibet, entia simplicia in appulso sese, ut ita dicam, comprimere, sive maius minusve spatum pro vi extrinseca, qua urgentur, occupare, liebit tibi phaenomenon motus explicare sine hypothesi vacui. At si admittas continuum formale, cogeris profecto vacuum fateri; quod proinde immerito negatum est a veteribus, ut facile demonstratur, urgendo argumentum illud vetustiorum physicorum, a quo non bene se expedivit Philosophus.

Nam continuum formale comprimi nequit: poterit quidem comprimi et ad minus volumen reduci quod ex continua huiusmodi conflatum est; at ipsum quod est una realitas teres, partes habens, ut aiunt, in potentia, et certe sibi invicem impenetrabiles, non est capax compressionis; eius enim volumen et massa prorsus idem sunt. Porro fac nullum esse vacuum: in hac hypothesi omnes atomi cuiusque corporis erunt mutuo contiguae ita ut magis proximae fieri nequeant, praeterea corpora quaeque eadem ratione sibi adhaerebunt; et ita ex omnibus atomis aeris et aetheris usque ad sidera et amplius una massa compactissima fiet: in qua proinde nequit moveri illa atomus, quam tangis, nisi eodem impulsu moveantur simul omnes atomi, quae sunt in eadem directione usque ad limites mundi, ut nempe locus detur atomo primae, quae impellitur, et ita porro. Ita avis volans, quoniā volatu suo ex omni parte motum ciet, ut reapse se moveat, debet uno ictu suo universam massam hanc compactissimam, quae est totus mundus, agitare, ut paululum progrediatur. Nec dicas partes alias aeris aliis cedere, id enim fieri potest, et reapse fit, quia intercedit vacuum; sed si hoc desit, omnes simul partes a prima quam tangis ad ultimam in fine mundi vi unius ictus cedere, locumque mutare simul debent: quare vis motrix, qua ex. gr. moves festucam, debet esse par movendae toti massae densissimae

quae a te porrigitur ad fines mundi; quae densior est certe quavis massa ferri, aut auri. Cum ergo tanta vi sine dubio careas, qui rupem profecto, quamvis solo non adhaerentem, movere loco non posses, ut progredereris, quí fieri potest, ut massam adeo in immensum grandiorem, qualis est ea congeries atomorum, quae a te ad finem usque mundi protenditur, tam facile moveas, quoties vel minimum adhibes conatum? Patet igitur in hac hypothesi motum impossibilem fore.

Argumenta autem Aristotelis ex motu neque ipsis Comitbris probantur. Et sane quid est corpus moveri in vacuo? Profecto non idem est, *vacuum requiri ut corpus moveri possit*, ac *corpus moveri in vacuo*. Illud significat aliqua spatha vacua inter atomos et corpora debere esse, ut corpora circumstantia loco cedant, quod verissimum est: alterum vero declaratione indiget. Nam vel spectas *ubi intrinsecum*, vel *extrinsecum* (Th. seq.). Si intrinsecum, corpus non movetur in vacuo; quia ubi movetur, vacuum non est, cum sit ibi ipsum corpus: nec (quod sane advertendum est) ubi ipsum est, aliud esse potest: quare si vacui nomine intelligis parentiam alterius corporis in loco intrinseco corporis mobilis, motus semper fit in vacuo, nec aliter fieri potest naturaliter. Si extrinsecum *ubi* spectas, necessarium est quidem aliquod vacuum ut motus sit, quamvis non opus sit ut immediate sit penes illud corpus, quod primo movetur: verum per se ad motum corporis nihil refert quod sint vel non sint corpora circumstantia penes ipsum. Quocirca si hoc vacuum intelligitur, negamus consequentiam argumentorum Aristotelis; nam directio et celeritas motus pendent a vi quae impressit motum, non a corporibus circumstantibus, quae possunt tantum retardare motum, nisi et ipsa urgendo induant rationem causae moventis: quod tamen non requiritur ut motus ab aliqua vi impressus haberi possit.

Nexus vero causarum physicarum exigit vacuum, sicut exigit potestatem motus. Nec distantia quae propter vacuum inter alias atomos intercedit, impedit exercitium activi-

tatis unius in alium, imo iuvat; quia eatenus una agit in aliam quatenus movet, movet autem quatenus et ipsa est in motu; ut vero moveatur, vacuum quoddam postulatur, quod pertransitur a corpore existente in motu, et in actu transitus desinit vacuum. Quare opus est quidem ut cum atomi aut corpora invicem agunt, se tangant, sed non est opus ut semper atomi omnes, omniaque corpora sint contigua; imo inter quasdam atomos, et quaedam corpora intervallum aliquod esse debet, ut actio unius in aliud esse possit, quae sine motu agentis non est.

Ergo 1° in hypothesi continui formalis necessarium est vacuum, quod idecirco perperam a veteribus est negatum. Ergo 2° vacuum est physice possibile, nam et in hypothesi continui virtualis necesse non est ut entia simplicia in tactu se comprimant: motus autem vacuum quoddam in spatio exigit, nec ulla est vacui repugnantia.

THESIS VIII^a

I Locus duplex distinguendus est, alter absolutus et intrinsecus, qui est certa pars spatii absoluti limitibus definita et immobilis: alter relativus et extrinsecus, qui est superficies prima corporum ambientium: uterque essentialiter est finitus; uterque autem realis est, vel idealis prout limites in loco intrinseco, vel corpora circumstantia in extrinseco realia sunt, vel idealia. II Uterque rursus a vacuo et a distantia discernendus est.

DEMONSTRATIO I PARTIS. Si analysim instituas conceptus, quem habes, cum dicis corpus esse in loco, haec reperies elementa. Scilicet 1° corpus locatum existit in aliqua parte spatii: 2° respectum habet ad corpora *alia* circumstantia, quibus ambitur, et quorum diversis partibus secundum suas diversas partes respondet: 3° locus, quem corpus occupat, immobilis est, ut cum corpus movetur, licet secum ferat corpora circumstantia, locus maneat, et proinde corpus mutet locum. Sane cum homo vectus navi recedit a litore dicitur mutare locum, quia quamvis maneat in eadem navi,

tamen respectu litoris, quod est punctum fixum et immobile, homo recedit, seu movetur. Finge et litus simul cum navi transferri, adhuc concipis navem et hominem moveri, quia ubi erat litus, concipis aliquid fixum adhuc manere, quod non est nisi possibilitas realis extensionis, seu pars spatii absoluti, quae manet semper.

Hoc posito en definitio loci, quam tradit Aristoteles IV Physic. c. 4. *superficies prima*, seu *primus limes immobilis corporis ambientis το του περιεχοντος περας οκινητον πρωτον*. Cum superficies prima vel limes primus dicitur, intellige non totum corpus quod ambit esse locum corporis contenti, sed superficiem interiorem illius, quae immediate tangit contentum. Sic superficies interior vasis locus est aquae in eo contentae. Haec definitio tria illa elementa complectitur, quae enumeravimus. Peccat tamen in eo, quod uni subiecto tribuat, quae duobus asserenda sunt. Nam, quod et ipse Philosophus ibidem advertit, superficies corporis ambientis non est immobilis, sed movetur non secus ac corpus, quod ambitur. Quod vero immobile est, pars ea est spatii, quam corpus occupat, quae non est superficies corporis ambientis, nam illa desinit ibi, ubi ipsi limites sunt corporis contenti, qui limites distincti sunt a limitibus contiguis sive interiore superficie corporis continentis.

Itaque cum Suarez (M. D. LI. S. 2) distinguimus duplarem locum, *intrinsecum* nimirum, et *extrinsecum*. *Locus intrinsecus* est pars ea spatii absoluti, cui corpus respondeat, quam corpus occupat; cuius limites sunt limites ipsius corporis locati. Dicitur locus *intrinsecus*, quia simul est cum corpore; dicitur *absolutus*, tum quia est pars spatii absoluti, tum quia ipse habetur citra respectum ad alia circumstantia, h. e. etsi non sint alia corpora, quae circumstent. Sicut enim ego sum *heic* occupans hanc partem spatii ubi est capacitas extensionis, ita *heic* quoque forem, licet cetera corpora, quae me circumstant, quod Deus avertat, annihilarentur: deficeret quidem respectus realis ad alia extinseca, sed non deficeret id, quod est prius eo respectu, h. e. *esse heic*. Qua in re adverte distingueda esse duo:

1º partem hanc spatii, quam occupo, esse determinatam, 2º distinguere nos hanc partem ab aliis. Ut hoc alterum fiat, comparamus eam cum aliqua parte spatii, quae immobilis sit, aut immobilis concipiatur, ex. gr. cum polis mundi, cum quibus partes singulae spatii eandem semper et diversam ab invicem relationem obtinent; quo fit ut earum immobilitas concipiatur. Ita loci immobilitatem declarat S. Thomas in IV. Physic. l. c. Verum quia et poli mundi mobiles sunt, monet Suarez l. c. et cum eo Card. De Lugo (De Euchar. D. V. S. 4) recurrendum tandem esse ad punctum quoddam in spatio imaginario: « quod nihil aliud est (ait ibid. n. 148 De Lugo) quam concipere aliquod *ubi* possibile, in ordine ad quod reliquae praesentiae (sive loca) habent talem vel talem relationem distantiae, vel propinquitatis. » Nam « spatia (ibid. n. 150) imaginaria nihil aliud sunt, quam ubicationes possibles in infinitum syncategoreticamente, magis et magis distantes a nostro spatio: illae tamen dicuntur spatia imaginaria ad distinctionem nostri spatii, quod quia repletum est corporibus, dici solet reale: ceterum etiam in nostro spatio possumus intelligere spatium imaginarium, prout distinctum a corporibus, quae in ipso sunt. »

Sic ergo nos apprehendimus immobilitatem loci; scimus tamen eam esse priorem nostra cognitione, et obiectivam. Ubi enim potest esse corpus, ibi est locus quidam possibilis, qui distinctus est ab omnibus aliis possibilibus, sicut pars quaedam extensionis possibilis distincta est ab omnibus aliis possibilibus.

Veteres quoque locum intrinsecum distinxerunt; refert enim Aristoteles quosdam censuisse locum esse intervallum inter extrema corporis continentis διαστημα τι το μεταξυ των στοχατων; quam tamen refellit, sed sophistice. Nam ex eo arguit quod intervallum non est immobile, quod tamen poterat supponi, sicut ipse Philosophus immobilem facit superficiem continentis, quae certe non est immobilis magis quam intervallum; quae vero de hoc intervallo Philosophus dicit praecisa immobilitate, de sua quoque superficie dici debent.

Sed discrimen est quod intervallum istud cum sit reapse pars spatii absoluti, est vere immobile, quod de superficie continentis dici nequit.

Hic ergo, quem descriptimus, est locus intrinsecus. Ex cuius loci ratione patet hallucinari eos, qui nequeunt apprehendere corpus esse alicubi; si ubi est ipsum, non sint alia corpora. Nam e contrario ubi corpus aliquod est, nequit naturaliter (nisi nempe penetrantur) esse aliud corpus; ideoque corpus omne ibi est, ubi si ipsum non esset, nec aliud pro eo poneretur, imaginarii spati pars reliqua esset.

Si vero corpus spectetur relative, h. e. secundum respectum quem habet ad corpora, seu potius limites vel superficies corporum ambientium, habetur locus extrinsecus, secundum quem dicimus proprie esse praesentes iis quae nos circumstant. Nam ratione huius loci res non sunt vere ubi est locus, sed sunt praesentes ei, et immediate praesentes: continentur enim ab eo, sed cum continens sit extra contentum, est reapse in alio loco intrinseco ac sit contentum; non secus ac quaecumque contigua proprium habent locum. Huiusmodi locus solum spectatus non est immobilis, sed cum locato moveri et transferri potest, sicut vas cum liquore.

Ex huius duplicis loci notione fit ut vera sint, quae contradictoria videntur, ut cum is qui cursu vehitur dicitur et locum mutare, et manere in eodem loco.

Locus extrinsecus et relativus is est, quem unice prae oculis habuit Philosophus, cum censuit loca quaedam a natura ipsa destinata esse corporibus, quibus in locis bene se haberent, et ideo gravia naturaliter ferri deorsum, sursum levia, ut locum suum acquirerent, in eoque quiescerent. Quare locum per se dignorem locato esse docuit, quippe quem corpora naturaliter appetunt, ut in eo quiescant contenta. Quare Pererius (in Physica L. XI. cc. 2. 3) putat Aristotelem non de omni loco, sed de loco tantum naturali locutum esse. Quid autem de huius loci naturali appetitu censendum sit, dicemus Th. seq.

Locus a peripateticis dicitur *ubi*, et est unum ex praे-

dicamentis. Est ergo *ubi intrinsecum*, et *ubi extrinsecum*. Positio corporis in loco appellatur *ubicatio*.

Uterque locus est essentialiter limitatus; est enim id, in quo sunt corpora; et locus extrinsecus utopte ambiens corpus, eique commensuratus, non potest non esse finitus: locus autem intrinsecus is est qui per motum relinquiri aut acquiri potest, quod nisi locus finitus sit, concipi nequit.

Locus intrinsecus realis est, si eius limites sunt reales: tunc enim est realiter definita pars spatii immobilis corpori continendo. Quia vero limites eius reales fiunt eo ipso quod corpus realiter in eo est, cuius limitibus determinantur limites loci intrinseci; hinc locus iste realis est, cum corpus est. Quare universus mundus est in loco intrinseco reali. Idealis est locus intrinsecus cum in spatio imaginamur limites quibus corpus contineri potest.

Locus extrinsecus realis est cum continens est reale; nam superficies interior continentis est huiusmodi locus. Quod si continens imaginemur quin sit, locus erit extrinsecus idealis. Sic singula corpora sunt in loco extrinseco reali, universus mundus in ideali.

Corollarium. Ut res dicatur esse *heic* aut *illuc*, non requiritur aliquid extra ipsam; sive *ubicatio*, qua res dicitur esse *heic* aut *illuc*, non est tantum denominatio extrinseca, ab alio extra ipsam petita, sed etiam modus quidam eius intrinsecus; quod sic probat Card. De Lugo (De Euchar. D. V. S. 4. n. 103). « Quia etiamsi omne extrinsecum annihi laretur a Deo, posset manere Petrus *hic ubi nunc est*, et moveri etiam localiter ad aliud spatium: ergo haec denominatio provenit ab aliquo intrinseco ipsi Petro; tunc enim nullum esset aliud extrinsecum. » Maneret scilicet locus intrinsecus. Quapropter inquit n. 140 « *Ubi* (seu locus intrinsecus) non habet essentiali respectum ad corpus extrinsecum, sed solum ad spatium imaginarium... quando vero dicimus (subdit. n. 147) hoc *ubi A* seu locum eius intrinsecum respicere spatium imaginarium, nolumus explicare aliquem ordinem, quem tale *ubi* dicat vere ad illud spatium, spatium enim nihil est quod possit terminare ullum respectum; sed